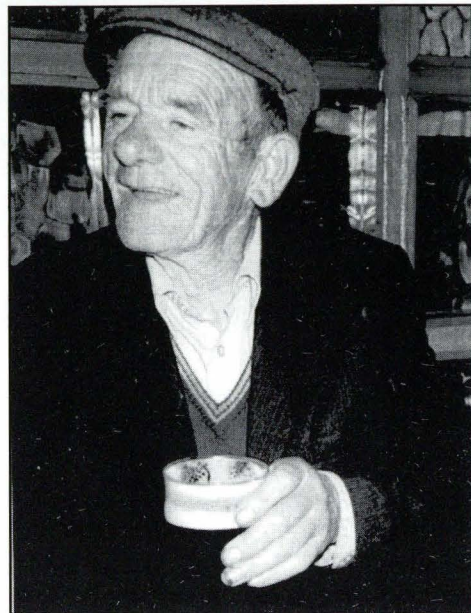

Tom Pheaidí Mac Diarmada

1909 - 2001

Maití Joe Sheamuis Ó Fátharta

Ar an dara lá d'Áibreán a d'imigh an anáil deiridh as duine Aeile fós de chairde móra an tsaoil Ghaelaigh. Bhí a chairde móra fhéin ar fad mórán curtha roimhe ag Tom Pheaidí mar fuair sé fhéin aois bhreá. Go deimhin bhí a mhuintir saolach, cé nach raibh Tom ach ocht mbliana nuair a sciob an bás go tragóideach a athair, Eadbhard Pheaidí. Ba é an tríú duine ab óige den naonúr muirín a bhí ar Eadbhard Mac Diarmada agus a bhean, Máire Tom Ní Chualáin, thíos ar an Leic i mBaile na Féasóige, an Lochán Beag. Bhí Eadbhard ar dhuine den naonúr a maraíodh nuair a phléasc mianach ar an Trá Shalach in íochtar an Locháin tráthnóna gruama ceo, Dé Luain, an 17 Meitheamh 1917. Saol crua a bhí in chuile áit ag an am. Mar a dúirt deirfiúr Tom, Nóra Pheaidí, liom thall i mBoston os cionn chúig bhliana fichead ó shin: "Ní raibh scilling ó Bhearna go Carna, a mhaicín nuair a bhí mise ag éirí aníos!" Ach mura raibh fhéin, is minic a chuala mé ag Tom agus ag an gcuid eile acu nach bhfuair siad aon ocras ariamh. Leanadh de thraidisiún iascaigh a n-athar agus bhíodh greadadh éisc, fataí agus leamhnachta acu má ba é bricfeasta, dinnéar agus suipéar fhéin go minic é.

Cothú níos tábhachtaí, níos spioradálta agus, b'fhéidir níos suaimhní ar ball don mhuirín óg, ab ea an beathú agus an saibhreas teangan a roinn a máthair, Máire Tom Phroinnséis, orthu. Ní hí an teanga shaibhir amháin ach tréithe uaisle, ionraice agus spioradálta eile na nGael, caingean a bhí de dhlúth agus d'inneach ar an saol agus ar an gcuatán a d'fhulaing mórán dár seacht sinsear, ach go háirithe an ghlúin sin. Ba mhinic a d'airínn mo mháthair a rá nár choinnigh a máthair fhéin ceachtar dá clann sa mbaile ariamh aon lá ón scoil dá ghéire dar theastaigh siad uaithi, go háirithe tar éis bás a fir. Ba é an feall dá réir sin gur thit Tom amach leis an máistir is gan é ach sa gceathrú nó sa gcúigiú rang agus nach ngabhfadh sé ar ais ar scoil aríst ar ór ná ar airgead. Sin é a d'fhag eisean ag fosaíocht agus ag talmhaíocht ag baile ní b'óige ná mar a tharla don chuid eile dá cuid deirfiúracha ná deartháireacha. Níor admhaigh sé aon chaitheamh i ndiaidh na scoile a bheith ariamh air ach bhraithfeá go mb'fhéidir go raibh scaití nuair a bhíodh sé ag trácht ar chuid de na "laethanta aoibhne" agus na dlúthchairde scoile, leithéidí Joe Sheamuis Sheáin, Filí Bhaile na mBroghach, a d'áirigh sé i measc a phríomhcharad i gcaitheamh a shaoil in inneoin iad a bheith dealaithe ó chéile ag imirce nó deoraíocht, an leath ab fhearr de.

Cén t-iontas dá réir sin gur thosaigh buanna an ghlas-stócaigh

á léiriú fhéin luath go leor ina fhear óg. Bhí sé sáite in imeachtaí Chumann Díospóireachta agus Chumann Peile Chois Fharraige ó aimsir a mbunaithe sna tríochaidí agus ní mórán Oireachtas a lig sé thairis ó athbhunaíodh an fhéile sin i 1939. Ba ag teacht le chéile de chuid an Chumainn Díospóireachta a chum sé a chéad phíosa filíochta, bua nár luaigh sé go dtí i ndáil le leathchéad bliain aríst nuair a d'iarr sé orm amhrán ag moladh a cheantair dhúchais, 'Cois Fharraige an Cheoil,' a ghabháil ar a shon sa gcomórtas d'amhráin nuachumtha ag Oireachtas tosaigh Thrá Lí i 1982. Rinne sé riar maith eile, idir dhánta agus amhráin, ó shin. Thug teacht le chéile Baird agus Filí Chois Fharraige an-tsámh agus spreagadh dó. Agus bhíodh fonn air amhrán a bheith réitithe aige le tacú le hócáidí agus comórtais áitiúla ar nós Ceiliúradh Iúbaile Órga Ráth Cairn nó Comórtas Pheait na Máistreása agus Comórtas na mBailéad Nuachumtha.

B'aoibhinn leis a bheith ag freastal ar na hócáidí sin nó ar ócáid Ghaelach ar bith eile. Cúrsaí comhluadair a bhí ansin dó. Chleacht sé caidreamh agus comhluadar i gcaitheamh a shaoil ag baile nó i mBleá Cliath do. Nach ina theach i nDún Siunca a bhíodh an chuid ab fhearr den Oireachtas ó na caogaidí go dtí 1974 nuair a tháinig sé ar ais, ar a phinsean go dtí an Lochán Beag.

Tom Pheaidí Mac Diarmada

Fear ríméadach a bhí ann ag fílleadh ar a dhúchas. B'aoibhinn leis a bheith ar ais aríst i measc a mhuintire agus na sean-chomharsan. Thugadh na hoícheanta seanchais in Áras Uí Chadhain ar an gCeathrú Rua sásamh ar leith dó le blianta. Bhaineadh sé an-tsult as oícheanta áirneáin Tigh Pheadair Mhóir ar an mBánrainn nó as an oíche mhór bhliantúil i Scoil na hAirde mar chuid d'imeachtaí Phléaráca Chonamara. B'ait leis a bheith in am ag ócáidí ar bith den tsórt, ach an oiread liom fhéin, go deimhin ní mharaíodh a dheifir á bhfágáil é! Ba mhinic na fuiseoga go hard ar an aer ag déanamh an bhealaigh abhaile, fiú chomh gairid leis an mbliain arú anuraidh, sílim gur muid an bheirt deiridh a shiúil amach doras Theach na Scoile san Aird. Ach ní i dtuilleamaí corthamall scléipe ná pléaráca a bhí Tom, fiú ar na saolta deireanacha b'fhada leis go dtagadh oíche Dé Domhnaigh le dhul Tigh Mharcuis, Tigh Tommy nó sa bPot, áit a thaithigh sé go dtí coicis sular bhá-saigh sé.

Bhí lorg carad mhóir eile freisin, Máirtín Ó Cadhain ag scríobadh leis ar feadh a shaoil: nadúr ar leith leis an nGaeltacht agus le muintir na Gaeltachta ar fud na tíre. Bhíodh sé chomh mór sa mbaile ag cailcéireacht Tigh Dhónaill Uí Chatháir ar a mBuailtín, i Tigh an Cheoil sa Rinn, Tigh Mháire Liúc i gCoill a' tSídheáin nó Tigh 'Connie na mBollachaí' sna Doirí Beaga is a bhíodh sé i gceann ar bith de thithe ósta Chonamara. Ach sílim nár mhiste leis dá ndéarfainn gurbh é Ráth Cairn an ceantar Gaeltachta by mhó a raibh dáimh aige leis taobh amuigh de Chonamara fhéin. D'fhás comrádaíocht an-speisialta idir é agus "an mhuintir aniar" i Ráth Cairn agus bhíodh a chosa beaga ag sciarradh uaidh ann siar as Dún Siunca. Is iomaí oíche mhór a bhí acu Tigh Chahill in Áth Bui

ach go mór mhór thíos i 'mBóithrin Limbó', tigh an charad ba mhó leis ar an domhan, Cóil Neain Pháidín. I dteannta a gcuid comrádaíochta, bhí an tóir chéatach aige ar fhonnadóireacht Chóil. D'áirigh mé é ag rá uair thíos sa seanteach s'againn fhéin agus fonnadóirí móra na haimsire sin faoi chaibidil gur dhóigh leis gurbh é Cóil an té ab fhearr ar fad orthu. Tá tuairim agam gurbh é Cóil a dhúisigh spéis agus dúil Tom corcheann de na hamhráin ab ansa leis a rá ag corrchrúinniú agus teacht le chéile sa gceathrú deiridh dá shaol. Bhí an-bharúil agus an-mheas aige ar amhránaíocht a bheirt dearthára agus beirt dá chuid deirfiúracha, Pat and Michael, Baib agus mo mháthair Neain, agus bhí cuimhne chumasach aige ar mhórán chuile líne agus chuile fhocal dá gcuid amhrán. Níl sé ach leathscór bliain ó shin ó scríobh sé amach ceann de chuid Phat dom le rá ag an Oireachtas, amhrán a rinne Féilim Mac Cumháil, 'An Bhó Bhán'. Tá mé cinnte gurb iomaí ceann den tsórt a d'fhéadfadh sé fhéin a rá ach níor thogair sé a chul thar 'Na Bairillí' nó 'Bodenstown Church Yard' ar bhonn poiblí ná an méid sin fhéin go dtí tar éis fílleadh ar ais ar a fhód dúchais dó.

A bhuíochas don seanchas agus do shliocht na gcomhluadar éagsúil sin uile a fuair aithne air, mairfidh a chuimhne, a chuid scéalta, amhráin agus leaganacha fileata cainte a thagadh chuige go tobann, tráthuile go ceann i bhfad. Nach minic amach anseo a chuimhneos muid air faoi bhealach go Ráth Cairn nó go Bleá Cliath nuair a déarfus duine éicint: "Nach breá an lá ag gabháil soir thrí Éirinn é!"

Solas na bhFlaitheas do Tom Pheaidí.

Dara lá d'Áibreán

Dhúisigh mé,
D'éirigh mé, ag súil go mbeifeá fós linn
Ghlaoigh mo Dhaidí orm
Ní raibh gá dó focal a rá
Thosaigh mé ag caoineadh

Cén fáth?
Ní féidir!
Bhí mo chroí trom.

Feicfidh mé aríst thú
Le Cúnamh Dé, a dhaideó,
Ach go dtí sin - aireoidh mé uaim thú.

In onóir do mo dhaideó
Tom Phaidí 'Ac Diarmada

Eibilóid